

Vojaška profesija, profesionalizacija in profesionalizem v Slovenski vojski

Maja Garb, Bernarda Tominc

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati procese profesionalizacije v Slovenski vojski in oceniti posamezne elemente profesionalizma skozi teoretično prizmo.

Metode:

Prispevek prinaša pregled proučevanja in konceptov vojaške profesije in profesionalizma ter analizo Slovenske vojske skozi ključne elemente profesionalizma, kot so pridobivanje znanj ter izkazovanje in prenašanje znanj (publikacije), etika, odnos do uporabnikov oziroma civilno-vojaški odnosi in organiziranost v profesionalna združenja. Prispevek je izdelan na osnovi pregleda literature ter študije primera.

Ugotovitve:

Vojaška profesija naj bi sodila med najbolj znane in tradicionalne profesije, čeprav ji nekateri avtorji zaradi nedoseganja nekaterih standardov profesionalizma (npr. popolne profesionalne avtonomije) ta status oporekajo. Teorije profesionalizma so se razvile od identificiranja specifičnih značilnosti profesij do širšega razumevanja v smislu višjih standardov dela in obnašanja članov poklicnih struktur. Skleniti je mogoče, da se v Sloveniji pojem profesionalna vojska še vedno pogosto uporablja kot sinonim za poklicno vojsko, profesionalni standardi dela in obnašanja v Slovenski vojski pa se razumejo kot cilj za celotno institucijo in ne le za častniški zbor.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Omejitve prispevka izhajajo iz dejstva, da ni opravljene aktualne strukturirane raziskave, na podlagi katere bi lahko spremljali spremembe. Zadnje obsežne empirične raziskave so bile narejene konec prejšnjega stoletja, večina aktualnih raziskovalnih rezultatov, predstavljenih v prispevku, je pridobljena iz zaključnih del študentov nekaterih študijskih programov.

Praktična uporabnost:

Članek prispeva k razumevanju pojma profesionalizacije in procesa profesionalizacije Slovenske vojske. Ugotovitve so lahko koristne tako za oblikovalce politik kot tudi za odločevalce, prispevek pa je namenjen tudi širši strokovni javnosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Pomen prispevka je v prikazu obstoječega stanja profesionalizacije Slovenske vojske.

UDK: 355/359:331.542(497.4)

Ključne besede: vojaška profesija, vojaški profesionalizem, profesionalizacija, izobraževanje in usposabljanje, Slovenska vojska

Military Profession, Professionalization and Professionalism in the Slovenian Armed Forces

Purpose:

The purpose of the paper is to present the processes of professionalization in the Slovenian Armed Forces and to evaluate particular elements of professionalization through the theoretical prism.

Design/Methods/Approach:

With regard to scientific knowledge concerning the military profession and professionalism, the key elements of professionalism are examined through the case study of the Slovenian Armed Forces. Those elements are: acquiring and disseminating knowledge (publishing), ethics, civil-military relations, and professional associations. The paper is written on the basis of a literature review and a case study.

Findings:

The military profession is considered to be one of the most famous and traditional professions, although some authors disagree with such status due to the lack of certain standards of professionalism (e. g. full professional autonomy). The theories of professionalism have developed from identifying specific characteristics of professions to broader understanding of them, in terms of higher standards of work and behaviour of members of occupational structures. In Slovenia, the term professional armed forces is still often used as a synonym for an occupational military organisation, while the professional standards of work and behaviour in the Slovenian Armed Forces are understood as an objective for the entire institution, and not only for the officer corps.

Research Limitations/Implications:

The limitations of the paper arise from the fact that no current structured research on professionalism in Slovenian Armed Forces has been conducted to track the trends in processes of professionalization in the Slovenian Armed Forces. The latest large-scale empirical research was carried out at the end of the last century, while most of the current research findings on professionalism is taken from the student's final theses of some study programmes.

Practical Implications:

The article contributes to the understanding of the concept of professionalism and the process of professionalization of the Slovenian Armed Forces. The findings can be useful both for policy makers and decision-makers. The paper may also inform the wider professional public on professionalization of the Slovenian Armed Forces.

Originality/Value:

The significance of the paper is in the presentation of the existing state of the art of professionalization of the Slovenian Armed Forces.

UDC: 355/359:331.542(497.4)

Keywords: military profession, military professionalism, professionalism, education and training, Slovenian Armed Forces

1 UVOD: OPREDELITEV, RAZVOJ IN DILEME

Do profesionalizacije poklicev prihaja na centralnih mestih v družbeni delitvi dela in z organiziranim prizadevanjem pripadnikov poklicnih skupin, poklic pa običajno poseduje poseben družbeni status (Svetlik, 1999). Kljub temu pa Glatthaar (2018) trdi, da je profesija najprej in najbolj vezana na identiteto.

Vojaška profesija, kamor tradicionalno sodijo vojaški častniki, naj bi bila ena izmed najbolj znanih in tipičnih profesij oziroma kot pravi Abrahamsson (1972), ko govorimo o vojaški profesiji, mislimo na njen najbolj profesionaliziran del, to je častniški zbor.

Vojaška profesija se je začela oblikovati v 19. stoletju, ko so se postopoma odpravljali aristokratski predpogoji za vstop med častnike, ko se je od častnikov začelo zahtevati znanje in ko so se v vojskah oblikovali štabi. Za (dogovorjeni) datum nastanka vojaške profesije nekateri štejejo 6. avgust 1808, ko je pruska vlada izdala odlok o imenovanju častnikov, s katerim je odpravila razredne oziroma slojne omejitve za vstop v vojsko (Huntington v Garb, 1993).

Razprave o vojaški profesiji in profesionalizmu v vojaških vrstah so se v sodobni zahodni vojaški sociologiji začele razvijati kmalu po 2. svetovni vojni, poseben razmah pa so dosegle v 90. letih prejšnjega stoletja. Huntington (1957) v knjigi *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* zapiše, da je sodobni častniški zbor profesionalno telo in sodobni vojaški častnik profesionallec. Pravi tudi, da je mogoče to najbolj temeljna teza njegove knjige. Avtor vojaško profesijo opredeli preko treh lastnosti: strokovnosti (angl. *expertise*), odgovornosti (angl. *responsibility*) in korporativnosti (angl. *corporateness*).

Janowitz (1960) je v knjigi *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* preučeval karijerne vzorce častnikov in vojsko opredelil kot socialni sistem, v katerem se profesionalne značilnosti častniškega zbora spreminjajo. Na vojaško organizacijo in častniški zbor namreč vplivajo širše družbene spremembe, tako da se vojaška organizacija dolgoročno približuje civilnim strukturam in normam (konvergenca). Opozoril je, da se bo kot rezultat širših družbenih sprememb osnova avtoritete in discipline v vojski premaknila k manipulaciji in konsenzu, vojaške večšine/specialnosti bodo bolj družbeno reprezentativne, članstvo v vojaški eliti bo bolj odprto in ideologija vojaške profesije bolj politična. Posledično se vloga herojskega bojevnika umika menedžersko-tehnični vlogi.¹ Vojaška profesija kot celota postaja podobna velikim, birokratskim, nevojaškim institucijam – se civilizira (Harries-Jenkins in Moskos v Garb, 2002).

¹ Janowitz (1960) sicer pravi, da vojaška organizacija zahteva ravnotežje (ki variira na različnih hierarhičnih stopnjah) med vlogami herojskega poveljnika, vojaškega menedžerja in vojaškega tehnologa.

Konec 80. in na začetku 90. let prejšnjega stoletja je v okviru Evropske raziskovalne skupine o vojski in družbi (ERGOMAS – *European Research Group on Military and Society*) potekala obsežna empirična raziskava o vojaški profesiji,² ki jo je spremljala teoretična razprava (Caforio, 1988, 1991; Dandeker in Watts, 1991; Harries-Jenkins, 1990; Jans, 1989; Kuhlmann, 1991; Moskos, 1992; Segal, 1986). Mednarodno oblikovan vprašalnik je sicer deloma zamegljeval temeljni sociološki pomen pojma vojaška profesija, kljub temu je bila to, za razpravo o vojaški profesiji, pomembna raziskava. Omenjena empirična raziskava je potekala tudi v slovenskem prostoru,³ njena izvedba in rezultati (Garb, 1996; Grizold, 1998; Grizold in Kotnik-Dvojmoč, 1996) pa so skupaj s teoretičnim študijem (Garb, 1993; Jelušič, 1992b, 1997) prinesli v slovenski obramboslovni in vojaški prostor pozornost do problematike vojaškega profesionalizma.

Omenjeno zamegljevanje temeljnega sociološkega pomena pojma vojaška profesija povezujemo z značilnostmi obdobja, v katerem je raziskava potekala. Obdobje je namreč označeval konec hladne vojne in s tem zmanjševanje obsega vojsk zahodnih držav. Ker je trend sovpadal s koncem nekaterih vojn v preostalem delu sveta, je številčno zmanjševanje vojsk postalo že kar svetovna značilnost. Druga značilnost obdobja pa je bil, tudi deloma v povezavi s koncem hladne vojne, trend uvajanja poklicnih vojsk oziroma popolnjenja vojsk s poklicnimi pripadniki. Tudi za ta proces se namreč pogosto uporablja izraz profesionalizacija, pri čemer pa profesionalca gledamo kot na tistega, ki svoje delo opravlja za denar, kot poklic. Vendar se v terminu in procesu profesionalizacije, ki ga mnogi uporabljajo za prikaz uvajanja poklicne vojske, skriva tudi težnja po uvajanju večjega profesionalizma v vojaške vrste, torej da bi različne poklicne skupine v vojski (vojaki, podčastniki in častniki) pridobivale in imele tudi vedno več znanja (strokovnost), občutka za skupnost in povezanost (korporativnost) ter se zavedali svoje odgovornosti oziroma ravnali odgovorno. Nekateri avtorji zaradi večpomenskosti pojma profesionalizacija ločijo med strukturno in funkcionalno profesionalizacijo, pri čemer prva pomeni spremembo strukture (posledica spremenjenega načina popolnjenja) oziroma opravljanje vojaške službe kot poklic, druga pa spremembo vlog vojske ter privzemanje profesionalnih standardov dela in obnašanja (Malešič et al., 2015). K razumevanju pojmov profesionalizacija in profesija pa kaže dodati še – kot so ugotovili Forster, Edmunds in Cottey (2002) – da se profesionalizacija pogosto nanaša tudi na uvedbo in izvajanje ustreznih in demokratičnih odnosov med vojsko in družbo. Ne nazadnje je že Huntington (1957) v profesionalizmu videl eno od poti za civilni nadzor nad vojsko, kar poimenuje objektivni civilni nadzor. Smisel civilnega nadzora je seveda zmanjšanje politične moči vojske na najmanjšo možno mero. Objektivni civilni nadzor to zmanjšanje dosega preko profesionalizacije vojske, s prikazovanjem vojske kot politično nevtralne in sterilne.

Kot kratka, a zelo jedrnata predstavitev vsebine in dejavnosti vojaške profesije je uporabna fraza, ki jo je uporabil Lasswell, in sicer, da gre pri vojaški

2 Rezultati so objavljeni v Kuhlmann (1996).

3 Izvajalec raziskave v Sloveniji (v Slovenski vojski) je bil Obramboslovni raziskovalni center Inštituta za družbene vede na Fakulteti za družbene vede, pilotno empirično raziskovanje z nekaj ključnimi vprašanji iz mednarodnega vprašalnika na majhnem vzorcu pa je objavljeno v Garb (1993).

profesiji za upravljanje z nasiljem. Vojaški profesionallec torej ni nekdo, ki izvaja nasilje, temveč tisti (strokovnjak), ki z nasiljem upravlja. Upravljanje z nasiljem pa vključuje (a) organiziranje, opremljanje in usposabljanje sile, (b) načrtovanje njenih aktivnosti in (c) usmerjanje njenih operacij v in izven boja (Swain in Pirce, 2017).

Kljub dobri opredeljenosti vojaškega profesionalizma v obdobju hladne vojne in tik po njej, se danes na področju proučevanja vojaškega profesionalizma pojavlja več vprašanj kot odgovorov. Tako Schaub (2010) opozarja, da nekateri sociologi, ki se tradicionalno ukvarjajo s proučevanjem profesij in profesionalizma, vojaštvu oporekajo profesionalizem, saj naj bi bile pri vojaštvu vprašljive nekatere značilnosti profesij, predvsem avtonomnost. Evetts (2003) izpostavlja, da je ekskluzivno lastništvo nad vojaško stroko sicer samo en vidik profesionalizma v vojski. Splošne vojaške politike in cilje namreč določajo politične odločitve, tako na nacionalni kot vedno bolj tudi na mednarodni ravni. Druga dilema se nanaša na subjekte profesionalizma v vojski. So to le častniki? Glede tega vprašanja Evetts (2003) na primeru operacij ugotavlja, da je avtonomno odločanje v vojaških operacijah vidik profesionalizma oboroženih sil, toda ni več omejeno le na častnike, temveč morajo – zlasti še v mirovnih operacijah ali operacijah specialnih sil – avtonomno odločati tudi drugi pripadniki oboroženih sil. V smislu širjenja profesionalizma z ene poklicne skupine v vojski, torej s skupine častnikov, tradicionalnih vojaških profesionalcev, na celotno organizacijo razpravlja tudi Galvin (2011), ki ugotavlja, da prihaja pri vojski, pa tudi pri drugih organizacijah na področju varnosti, do prekrivanja med (poklicno) skupnostjo in organizacijo. To naj bi po avtorjevem mnenju bila tudi ena od razlik med vojaško in drugimi profesijami. Vojska ni le skupnost, je tudi organizacija, kar pomeni večji vpliv oziroma večjo prepletenost članov.

Omenimo še eno dilemo; ta sega na področje profesionalne avtonomije oziroma področja dela profesije. Galvin (2011) opozarja, da je tradicionalno vojska »garant varnosti«, pri čemer pa mislimo predvsem na mednarodno varnost, saj so se na področju notranje varnosti razvile druge institucije – institucije za uveljavljanje zakonitosti (npr. policija). A danes smo se znašli v razmerah, ko imamo na eni strani druge profesionalne skupnosti na tistih področjih, ki so tudi vojaška oziroma stvar »profesije orožja«, in na drugi strani imamo področja dela, ki tradicionalno niso vojaška, a vojska na njih deluje. Če se ozremo po realnem okolju in nalogah v njem, lahko med primere te dileme uvrstimo naloge, ko zasebna varnostna podjetja prevzemajo stražarsko službo, vojaki pa opravljajo obveščevalno delo na operacijah in opravljajo policijsko delo na državnih mejah. Z enim vidikom tega vprašanja se ukvarja Schaub (2010), ko se z namenom ugotavljanja, ali so tudi pripadniki zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (vojaški) profesionalci, loti razprave o vojaškem profesionalizmu, pri čemer secira značilnosti, kot so altruizem, korporativizem in legitimnost. Empirična raziskava med častniki ameriške vojske pokaže, da jih 53,1 % meni, da civilnih pogodbenikov v bojnih vlogah ne moremo obravnavati enako kot vojaških profesionalcev. 36 % jih meni, da jih lahko obravnavamo kot vojaške profesionalce, 14 % pa jih pri tem vprašanju ostaja nevtralnih (Schaub, 2010).

2 PROFESIONALIZEM SLOVENSKE VOJSKE

Poveljniški kader Teritorialne obrambe, predhodnice Slovenske vojske, kot predvsem rezervne formacije, je večinoma izhajal iz šol za rezervne častnike v nekdanji Jugoslovanski ljudski armadi, na nekaterih, predvsem poklicnih, mestih v strukturi Teritorialne obrambe pa so bili tudi kadri z izključno vojaško izobrazbo. Še pred osamosvojitvijo je takratni Republiški sekretariat za ljudsko obrambo za potrebe poskusnega usposabljanja vojaških obveznikov februarja 1991 objavil razpis za sprejem civilnih oseb za opravljanje dolžnosti vojaških starešin v ustanovah in enotah Teritorialne obrambe Republike Slovenije na območju Ljubljane in Maribora. Kandidati naj bi izpolnjevali pogoje, ki veljajo za delavce v državnih organih, imeli odslužen vojaški rok (oziroma kako drugače urejeno vojaško obveznost) in končano šolo za rezervne častnike (oziroma vojaško akademijo, kandidati za inštruktorje pa lahko tudi le tečaj za desetnika). Glede izobrazbe so bili v razpisu določeni naslednji pogoji: visoka izobrazba (različnih smeri) ter pet let delovnih izkušenj za vodjo učnega centra in vodjo organizacijske enote (učne čete), visoka ali višja izobrazba ter dve leti delovnih izkušenj za vodjo učne enote (voda) in srednja izobrazba V. stopnje ter eno leto delovnih izkušenj za mesto inštruktorja za usposabljanje (Republika Slovenija, Republiški sekretariat za ljudsko obrambo objavlja ..., 1991). Aprila 1991 je v Republiškem centru za obrambno usposabljanje v Poljčah potekal tečaj za vodstvo, častnike in inštruktorje poskusnih učnih centrov. Na podoben način, torej preko razpisa in z enomesečnim začetnim seminarjem, je Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije pridobilo tudi kader za redno usposabljanje vojaških obveznikov v samostojni Sloveniji (Garb, 1993). Zbor redno zaposlenega vojaškega osebja (častnikov, podčastnikov in inštruktorjev) je tako na začetku oblikovanja Slovenske vojske sestavljalo izredno raznoliko osebje tako po vrsti in višini izobrazbe, predhodni karieri, po vojaških izkušnjah ter vojaški usposobljenosti in znanju itd. Od leta 1991 do danes je slovenski obrambni sistem prešel številne izzive, med mejniki razvoja lahko omenimo sprejem Zakona o obrambi leta 1994, začetek sodelovanja v mirovnih operacijah leta 1997, uvedbo povsem poklicne vojske leta 2003, prvi odhod slovenskih vojakov v operacijo z višjim tveganjem (Afganistan) leta 2004, pridružitve Slovenije Evropski uniji in zvezi Nato leta 2004, številne strukturne spremembe v organiziranosti Slovenske vojske, reformo sistema činov, pripravo in sprejem vojaške doktrine leta 2006, prvi prevzem lastnega območja odgovornosti in poveljevanje drugim vojskam zavezništva (Kosovo) leta 2007, finančno krizo z vplivom na obrambni proračun po letu 2008, sodelovanje v številnih nacionalnih in mednarodnih vojaških vajah doma in v tujini, sodelovanje vojske pri odpravi posledic hudih naravnih ujm, vključitev vojske v ukrepe ob begunski krizi leta 2015 in 2016 itd. Kako se je v tem času razvijal profesionalizem Slovenske vojske in njenih častnikov? Ali je bilo ob strukturnih izzivih in vseh nalogah čas tudi za razvoj ne le strokovnosti temveč tudi drugih vidikov profesionalizma?

Ob prehodu na poklicno vojsko v letih 2002 in 2003 je Ministrstvo za obrambo izdelalo in predstavilo (novinarska konferenca 14. januarja 2003) projekt PROVOJ (»Poklicna vojska, dopolnjena s pogodbeno rezervo«), katerega namen je »oblikovanje vojaške organizacije, osnovane na stalni in rezervni sestavi, ki bo

sposobna za izvajanje vseh poslanstev in nalog znotraj nacionalne obrambe in zavezništva« (Ministrstvo za obrambo, 2003). Po tem projektu je popolnjevanje Slovenske vojske povezano z vrsto dejavnosti, za katere je treba poskrbeti, in sicer s pridobivanjem kadra na trgu delovne sile, zadrževanjem v službi, skrbjo za dobro počutje in dobrobit pripadnikov Slovenske vojske, odhodi iz službe, izobraževanjem in usposabljanjem, opremljanjem z oborožitvijo in vojaško opremo, nadaljnjo prilagoditvijo zakonodaje, prilagoditvijo infrastrukture, financiranjem profesionalizacije in ekonomiko projekta, formalno-pravno uveljavitvijo vojaških poklicev, sodelovanjem z ostalimi ministrstvi, redefiniranjem odnosa med civilnim okoljem in vojaško organizacijo, voditeljstvom ter projektnim vodenjem (Ministrstvo za obrambo, 2003). Kot ugotavlja Lovrinović (2006), se je projekt sprva dobro uresničeval, kar nekaj podprojektov se je do leta 2006 že dokončalo oziroma zaprlo. Avtor je predvideval uspešno dokončanje projekta do leta 2010, kot je bilo načrtovano, čeprav je z analizo kazalnikov glede zaposlovanja oziroma popolnjevanja stalne in rezervne sestave Slovenske vojske in drugih virov izrazil tudi dvome glede uspešnosti popolnitve teh struktur, še zlasti pa rezervne sestave. Ob kadrovskih in drugih težavah, s katerimi se Slovenska vojska srečuje v zadnjih desetih letih, pa slišimo, kako je bil projekt PROVOJ dejansko predčasno končan že leta 2007, saj naj bi svoje cilje po petih letih že izpolnil (Kotnik, 2012). Nekateri danes opozarjajo, da pravzaprav projekt ni bil nikoli do konca uresničen, kar naj bi bil tudi eden pomembnih razlogov za sedanje težave. Čeprav je iz vsebine projekta razvidna predvsem skrb za področje t. i. strukturne profesionalizacije, pa naj bi strukturno profesionalizacijo spremljali tudi elementi profesionalizacije v funkcionalnem smislu in večanje profesionalizma vojske nasploh. Poleg težav s popolnjevanjem, ki kažejo na slabo izvedbo strukturne profesionalizacije, naj bi bil ostal neuresničen tudi tisti del projekta PROVOJ, ki bi moral zagotoviti profesionalizem Slovenske vojske. Volovlek (2012, str. 12) pravi: »Projekt je predvideval tako funkcionalni (sprememba poslanstva) kot strukturni (preoblikovanje strukture) vidik profesionalizacije. V vsem tem procesu je bila vsebina profesionalizacije oboroženih sil pogosto nejasna in nedoločna ali pa le splošno opredeljena, med drugim tudi z vidika doseganja strokovnih standardov kadra, kar se kaže predvsem skozi proces izobraževanja in usposabljanja. Tudi na normativni ravni so pričakovanja in cilji profesionalizacije zelo splošno in formalno opredeljeni. Tako je na podoben način opredeljena profesionalizacija tudi v temeljnem dolgoročnem razvojnem dokumentu za prihodnje obdobje, kot je Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025 (ReDPROSV25, 2010), ki opredeljuje profesionalizacijo kot enega izmed treh temeljnih ciljev Slovenske vojske. Ob odsotnosti opredeljenih temeljnih značilnosti in standardov profesionalnosti ter pričakovane vloge, ki naj jo ima Slovenska vojska v družbi, se je treba zavedati tudi tega, da bo treba s procesom profesionalizacije Slovenske vojske in poklicno socializacijo častnikov tudi v prihodnje doseči nacionalni konsenz, ki bo zaprl ali odprl vrata vojaški profesiji.«

Projekt profesionalizacije Slovenske vojske in razvoj profesionalizma v njej tako izražata tri dileme:

1. Ali obstaja enotno razumevanje pojmov in procesov profesionalizacija, profesionalizem in profesija v povezavi s Slovensko vojsko?
2. Kdo je subjekt, nosilec profesionalizma – celotna Slovenska vojska ali le njen častniški zbor?
3. Ali sega vprašanje profesionalizma tudi na področje civilno-vojaških odnosov ter kako naj bodo v Slovenski vojski urejena vprašanja, kot sta nepolitičnost in avtonomija?

Preglejmo še izpolnjevanje petih ključnih elementov profesionalizma na primeru Slovenske vojske, tj. element pridobivanja znanj ter izkazovanja in prenašanja znanj (publikacije), etiko, odnos do uporabnikov (kar je v primeru vojaške profesije zajeto v civilno-vojaških odnosih) in organiziranost v profesionalna združenja.

2.1 Procesi izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja

Brez izobraževanja in usposabljanja, ki prineseta znanje in veščine, o profesijah in profesionalizmu sploh ne moremo govoriti. Izobraževanje za profesionalca poteka v dveh fazah. V prvi fazi se pridobivajo splošna, v drugi fazi pa specializirana znanja. Sodobno vojaško delo zahteva vrsto najrazličnejših znanj in usposobljenosti, zlasti še v majhnih vojskah, kjer posamezniki že zaradi lažjega poteka dela pogosto opravljajo več vlog. Tudi za častnike velja, da morajo obvladati vrsto znanj in kar nekaj veščin. Na nižjih poveljniških ravneh so glede tehnično-strokovnega znanja še specialisti, na višjih, operativnih in strateških ravneh pa je to znanje bolj generalizirano. Iz razprav o vojaškem izobraževanju (npr. Bateman, 2008; Bruneau, 2012; French, 2014; Johnson-Freese, 2012; Micewski, 2003; Vegič, 2017) lahko sklepamo, da sta se oblikovali dve struji pogledov na vsebino vojaškega izobraževanja in usposabljanja. Prva je ta, da vojaki, predvsem pa častniki, potrebujejo vedno več splošnega znanja in vedno več znanja iz nevojaških ved. Sodobne vojaške naloge in vloge namreč postavljajo pred častnike takšne izzive, v katerih potrebujejo znanja iz sociologije, antropologije, psihologije, političnih ved, mednarodnih odnosov in prava ter jezikovna in informacijska znanja, pa tudi različna naravoslovna in splošna tehnična znanja. Druga struja pogledov pa opozarja na pomanjkanje poudarka na temeljnih vojaških znanjih in veščinah, kot so poznavanje oborožitve, taktika, vodenje, izurjenost v postopkih ipd. Upoštevati bi seveda kazalo tako zagovornike splošnega kot zagovornike vojaškega znanja; splošna in interdisciplinarna znanja so v vojski nujna, prav tako pa vojska ne sme izgubiti svojega bojnega značaja. Barbier (2008) opisuje, kako je bil ameriški general Marshall v prvi svetovni vojni zaprepaden nad nepripravljenostjo ameriških častnikov. Ko je nato pet let preživel v šoli za pehoto (od 1927 do 1932), kjer je bil odgovoren za akademski oddelek, je v izobraževanje uvažal spremembe, pri čemer je posebej močno poudarjal tehnike vodenja, vztrajal pa je pri izvajanju različnih vrst vaj. Ko je bil Marshall premeščen v Nacionalno Gardo Illinois, je tam prav tako izboljšal usposabljanje in profesionalni razvoj častnikov. V času priprav na 2. svetovno vojno je bil Marshall namestnik načelnika štaba in je zopet opozarjal na nepripravljenost vojske, predvsem pa na pomanjkanje vaj večjih enot. Ameriška vojska je nato izvedla največje vojaške vaje v njeni dotedanji zgodovini. Podobno

kot Marshall v ameriški vojski je Montgomery poudarjal pomen usposabljanja častnikov in vojaških vaj enot v britanski vojski.

Zanimiva je študija o sistemih izbora in izobraževanja častnikov v dvanajstih evropskih državah, ki je potekala v okviru ERGOMAS konec 90. let prejšnjega stoletja. Ogrodje za klasifikacijo proučevanih sistemov je predstavljal konvergentno-divergentni model. Po tem sociološkem modelu so konvergentni tisti sistemi, ki so podobni družbi, v kateri so, divergentni pa tisti, ki se od nje razlikujejo. V tem primeru je bila uporabljena sicer deloma prilagojena interpretacija modela, tako da so za konvergentne veljali tisti sistemi izobraževanja častnikov, ki so sorodni razvitim profesionalnim študijem (univerzitetni študiji), divergentni pa tisti, ki se od univerzitetnih študijev bistveno razlikujejo. Uporabljeni indikatorji so bili naslednji: postopki selekcije, učitelji, program izobraževanja, vključenost ali ločenost vojaškega usposabljanja, civilna vrednost diplome in vrsta socializacije. Najbolj tradicionalni vojaški sistemi (divergentni) za selekcijo uporabljajo tekmovalne postopke, ki jih sestavljajo razni predpogoji, psihofizične ocene in izpiti. Učiteljsko osebje na vojaških akademijah je pretežno sestavljeno iz častnikov, na institucijah, ki so bolj podobne univerzitetnemu izobraževanju, pa učiteljsko osebje tvorijo pretežno civilni profesorji. V predmetniku divergentnih izobraževalnih institucij so pretežno vojaški predmeti, v predmetniku konvergentnih institucij pa pretežno civilni. Indikator divergentnosti oziroma konvergentnosti je tudi izvedba praktičnega dela programa. Če je ta le minimalno prisoten in poteka časovno ter prostorsko ločeno od ostalega pouka, je to znak konvergentnosti, če pa se praktično vojaško usposabljanje in ostali pouk prepletata, pa je to znak divergentnosti. Če ima diploma vrednost le znotraj vojaškega sistema, potem govorimo o divergentni izobraževalni instituciji, če pa je splošno veljavna, pa je to znak konvergentnosti. Obstajajo sicer vmesne stopnje, kjer se vsebine ne priznajo kot dosežena stopnja izobrazbe, dajo pa določeno število kreditov za ostalo izobraževanje. Socializacija je lahko raznolika, od socializacije za totalno institucijo, kar je znak divergentnosti, do povsem običajne študentske socializacije, kar je znak konvergentnosti modela izobraževanja (Caforio, 2000; Sveve, Garb, Prebilič in Juvan, 2011).

V Sloveniji izobrazbo in usposobljenost podčastnikov ter častnikov sestavljata predhodno civilno pridobljena izobrazba ustrezne ravni glede na položaj v vojaški strukturi (katerekoli stroke) in vojaško šolanje po notranjem sistemu izobraževanja ter usposabljanja v Slovenski vojski. Za vojake se pričakuje vsaj triletna (civilna) poklicna šola. Razprave o pridobivanju častnikov (in s tem o sistemu njihovega šolanja) se vrstijo že vse od začetkov razvoja vojske v samostojni Sloveniji od začetka 90. let prejšnjega stoletja. A tudi osnovna zamisel za sistem, kot ga imamo še danes, se je oblikovala že takrat. Izhajala je iz premisleka, da se upoštevajo nekatere nacionalne značilnosti, kot so potrebe po majhnem številu častnikov, zgodovinske okoliščine, kot je neobstoj vojaške akademije na slovenskih tleh v polpretekli zgodovini, pozitivni vidiki raznolikih znanj v vojski ipd. Lahko bi rekli, da smo se v Sloveniji odločili za konvergentni sistem profesionalnega vojaškega izobraževanja.

Če danes naredimo analizo, koliko je v izobraževanju in usposabljanju ter v znanju in veščinah civilnega in koliko vojaškega, pridemo do ugotovitve, da

gre za precejšnje prepletenost. Mnogi v Slovenski vojski bi si morda želeli več vojaškega znanja in usposobljenosti, zato razprava o izobraževanju podčastnikov in častnikov ni zaključena. Ravno nasprotno, iščejo se nove možnosti. Kratka analiza profesionalnega vojaškega izobraževanja v Slovenski vojski skozi koncept divergentnosti in konvergentnosti (Garb, 2017) pokaže, da nimamo ne tipičnega divergentnega in ne tipičnega konvergentnega modela.

Zaradi najrazličnejših izzivov vojaškemu delu in strukturi Slovenske vojske bi verjetno bilo najbolje, da vztrajamo na primernem razmerju med civilnim in vojaškim izobraževanjem ter med civilnimi in vojaškimi znanji, veščinami, vrednotami, vlogami ipd. Zapiranje v zgolj vojaške okvire bi bilo zaskrbljujoče tako iz funkcionalnih razlogov kot z vidikov civilno-vojaških razmerij. Hkrati pa moramo razumeti strah vojske pred izgubo bojnega značaja oziroma pred preveliko pociviljenostjo, saj sta vojaško znanje in izurjenost izrednega pomena za uspešno opravljanje nalog vojske.

Slovenska vojska ni in ne sme biti imuna na spreminjajoče se varnostno okolje, če želi zadovoljiti tako funkcionalni (kako je organizirana in kako deluje) kot socialni imperativ (kako jo dojema in razume družba), ki sta postavljena pred njo, saj spremenjeno varnostno okolje sili subjekte k redefiniciji nalog in k vzpostavljanju (novih) odnosov med njimi in družbo (Sotlar in Tominc, 2016, 2017), s tem pa zbujajo potrebo po novih znanjih in veščinah. Nova znanja so nujna tudi zaradi vloge oboroženih sil v domačih in mednarodnih družbenopolitičnih okoljih, ki oblikujejo politike o tem, kakšen izgled naj bi oborožene sile imele in za katere namene naj bi jih uporabili. Tukaj seveda govorimo tako o klasičnih vlogah vojske, ko opravljajo t. i. bojne dolžnosti (oborožen boj, vojaška obramba), kot tudi o nebojnih vlogah (kot so mirovne operacije, humanitarne operacije, krizni menedžment, policijske naloge itd.). Oborožene sile namreč opravljajo vse več nalog na državnih mejah, kar lahko štejemo kot funkcijo notranje varnosti, opravljajo naloge varovanja javnih prireditev (npr. Olimpijskih iger), vzdrževanje javnega reda (pogosto v okviru mednarodnih operacij in misij) ter protiteroristične akcije (Sotlar in Tominc, 2017).

2.2 Profesionalna etika in etični kodeks

Etiko opredeljujemo kot seznam načel, ki se pogosto izvedejo v obliki kodeksov in narekujejo pravilna ravnanja in obnašanja v določenem družbenem okolju (Brejc, 2000). Seveda etični kodeks ni zagotovilo etičnega ravnanja. Uslužbenci ob nastopu službe ali ob sprejemu kodeksa običajno podpišemo, da ga poznamo in da ga bomo spoštovali. Tudi to ni zagotovilo etičnega ravnanja. Ko so strokovnjaki proučevali, kaj je tisto, kar vpliva na to, da bo posameznik etičen, so (vsaj doslej) prišli do dveh osnovnih skupin dejavnikov, in sicer osebnostnih dejavnikov in dejavnikov okoliščin (več v O'Keefe, Catano, Kelloway, Charbonneau in MacIntyre, 2016).

V Sloveniji smo leta 2009 po precej dolgem procesu njegovega sprejemanja dobili *Kodeks vojaške etike Slovenske vojske* (2009). Kot je zapisano v 2. členu, je temeljni namen kodeksa ta, da vsak pripadnik Slovenske vojske v skladu z etičnimi vodili in načeli, določenimi s kodeksom, ravna častno pri opravljanju vojaške službe. Na temo etike in etičnega kodeksa v Slovenski vojski je objavljenih nekaj zaključnih

del na različnih izobraževalnih programih v Sloveniji (npr. Černec, 2006; Kotnik, 2008; Luznar, 2007; Okovič, 2007, 2010) ter prispevkov v zanimivi prilogi revije Slovenska vojska z naslovom *Slovenska vojska in etika: leto dni po sprejemu kodeksa* (Vešnar in Grmek, 2010).

Ker etični kodeks v Slovenski vojski podpišejo vsi zaposleni, bi torej lahko rekli, da se pričakuje etično ravnanje od vseh, ne le od vojaških profesionalcev, tj. častnikov. Vendar pa so v proučevanju etičnosti avtorji prišli do ugotovitev, ki kažejo na veliko vlogo vodij pri etiki v organizaciji, torej tudi v vojskah. Etičnost vodje in njegovega delovanja naj bi bila pomemben dejavnik uspešnosti v vojaškem delovanju in morale v vojaških enotah. Nekateri avtorji celo ugotavljajo, da je vodja najpomembnejša določnica etične klime vsake organizacije ter ima pomemben vpliv na etičnost obnašanja članov organizacije (O'Keefe et al., 2016). Zato je pomembno, da se etičnost poudarja še posebej pri izobraževanju in usposabljanju častnikov, pa tudi podčastnikov, saj so ravno slednji najpogosteje neposredni vodje v vojaški organizaciji. Kako pa etiko (in etičnost) učiti? S tem se predvsem ukvarjajo tisti, ki poučujejo menedžment in vodenje, saj je pouk o etiki običajno njihova domena. In če že za vodenje pravimo, da se ga je težko naučiti v predavalnici (lahko se učimo načel in na primerih), za etiko in etičnost to še toliko bolj drži. Lahko učitelj ali predavatelj ali nadrejeni vztraja na poznavanju načel iz kodeksa, na poznavanju primerov etičnega in neetičnega ravnanja, na sodelovanju v simulacijah, a v konkretnem ravnanju se bo vodja (in vsak drug posameznik) moral izkazati povsem sam.

Najbolj znani primeri neetičnih vojaških ravnanj so poboj civilistov v vasi My Lai med vietnamsko vojno (vojska ZDA), smrt somalijskega mladeniča med mirovno operacijo Združenih narodov v Somaliji (vojska Kanade) ter izživljanje nad zaporniki v zaporu Abu Graib v Iraku (vojska ZDA), najdemo pa še mnoge druge (v javnost so prišle na primer fotografije uriniranja po mrtvih sovražnih vojakih, z žico zvezanih ljudeh, informacije o sodelovanju pripadnikov mirovnih sil pri trgovini z ljudmi ipd.). Analize primerov kažejo na veliko vlogo častnikov v teh incidentih. Ne nujno kot neposrednih izvajalcev nedopustnega nasilja nad civilisti, temveč vsaj kot odgovornih za disciplino in vzdušje v enotah.

2.3 Civilno-vojaški odnosi

Profesionalizem označuje tudi odnos profesije do uporabnika, javnosti in stanovskih kolegov. Profesionalec je namreč vsem trem odgovoren. Deloma ta odnos sodi pod profesionalno etiko, deloma pa spada na področje profesionalne avtonomije. Zaradi določenih posebnosti, ki označujejo odnos med člani vojaške profesije oziroma vojsko kot celoto ter uporabnikom (državo in družbo) in javnostjo, lahko rečemo, da so t. i. civilno-vojaški odnosi eno ključnih področij za družboslovno analizo oboroženih sil. Odnos med člani vojaške profesije in pripadniki vojske nasploh, ki sicer ne sodi v kategorijo teh odnosov, pa je zaradi stroge hierarhije in zaradi nujne kohezivnosti prav tako posebnost oziroma značilnost vojaške organizacije. Odnos med profesijami in ljudmi nasploh dobro ponazori Evetts (2003), ko opozarja, da profesionalizem od profesionalcev zahteva, da so vredni zaupanja. Laiki profesionalcem (strokovnjakom na najrazličnejših področjih – elektrikarjem, vodovodarjem, zdravnikom, pravnikom itd.) morajo zaupati.

Po odnosu do uporabnika se profesionallec loči od drugih strokovnjakov in je glede nagrajevanja postavljen v poseben položaj, kajti njegovo delo se ne more v celoti vrednotiti na trgu. Odgovornost je povezana s profesionalno etiko, le-ta pa profesionalcem preprečuje izkoriščanje specialističnega neznanja uporabnika. Za delo ga ne motivira dobiček, ampak družbena odgovornost (Huntington, 1957). Za vojaškega profesionalca to velja celo bolj kot za člane drugih profesij. Odgovoren je za učinkovito upravljanje mehanizmov nasilja in hkrati za minimalno potrebno uporabo nasilja (Garb, 1993). Uporabnik je torej eden od subjektov, ki mu profesionallec odgovarja glede svojega dela. Na vojaškem področju se problem uporabnika zaplete. Je uporabnik družba ali država? Abrahamsson (1972) to dilemo razreši s pojasnilom, da je uporabnik vojaške profesije družba v celoti, reprezentirana preko civilnih uradnikov in politikov. Na drugi strani je družba hkrati nadzornik delovanja vojske. Toda, ali je vojska neposredno odgovorna državnemu aparatu, parlamentu ali kakšni posebni družbeni instituciji? V državah, kjer to vprašanje ni zakonsko rešeno, ostaja vojska brez dejanskega političnega nadzorstva, pa čeprav družba deloma svojo nadzorno vlogo opravlja prek razporejanja finančnih sredstev. Konkreten nadzor nad delom vojaških profesionalcev je uresničen preko oblastne hierarhije, ki predstavlja zunanji vir nadzora posameznika. Obstaja pa še druga, notranja ali kolegialna raven nadzora, ki je posledica kohezije vojske kot socialne skupine (Garb, 1993).

Po koncu hladne vojne, ki sovпада z ustanovitvijo samostojne slovenske države in torej tudi z začetki Slovenske vojske, je bila tematika civilno-vojaških odnosov ena najbolj razširjenih v družboslovnem, predvsem politološkem proučevanju vojsk, predvsem zaradi t. i. tranzicije nekdanjih socialističnih evropskih držav. Tranzicija je namreč zajemala tudi spremembe na področju civilno-vojaških odnosov. Tudi pri slovenskih avtorjih naletimo na številna dela s tovrstno tematiko (Bebler, 1984, 1988, 1994; Grizold, 1990, 1994; Jelušič, 1992a, 1994, 1997, 1998), leta 2006 smo celo dobili slovenski prevod priročnika za člane parlamenta z naslovom *Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem: načela, mehanizmi in praksa* (Born et al., 2006). Sklepali bi lahko, da se je Slovenska vojska deloma zaradi prisotnosti strokovno-znanstvenih razlag deloma pa zaradi iskanja drugačnosti v primerjavi z družbenim in političnim položajem vojske v nekdanji skupni socialistični državi vzpostavila na zelo strogem pojmovanju civilno-vojaških odnosov. Prepoved članstva v političnih strankah za pripadnike Slovenske vojske je le majhen izkaz tega, bolj ključno je, da se je v preteklosti zdelo, da se vojska ni želela (morda se ni smela ali se zaradi stroge hierarhije ni mogla) vključevati niti v razprave, ki so bile predvsem vojaškostrokovne narave. Kljub temu beležimo nekaj dobrih strokovno-znanstvenih del pripadnikov Slovenske vojske, ki so nastajala bodisi v času njihovega šolanja v civilnem izobraževalnem sistemu bodisi v toku njihove vojaške kariere (nekaj magistrskih del in doktorskih disertacij, več prispevkov v revijah *Vojaškošolski zbornik* in *Sodobni vojaški izzivi*). Na drugi strani pa so bili večkrat izpostavljeni tudi primeri težav v civilno-vojaških odnosih ali poskusi politizacije vojske⁴ (udeležba pripadnikov vojske na različnih prireditvah, problematično ocenjevanje primernosti opreme in orožja, sumi o paravojaškem organiziranju, sumi o vojaški neposlušnosti ipd.).

⁴ Politizacija vojske je proces vključevanja vojske v nacionalno ali mednarodno politiko, ki je vsiljen in nadzorovan iz okolja, predvsem iz vrst državnih oblastnih in drugih političnih institucij (Garb, 1996).

Država ne more preživeti brez vojaške zaščite, hkrati drži, da v demokratični državi tudi vojska ne more preživeti brez podpore splošne javnosti. Legitimnost delovanja oboroženih sil je namreč odvisna tudi od javnega mnenja (Sotlar in Tominc, 2017). V slovenski javnosti je Slovenska vojska dokaj dobro sprejeta. Težko govorimo o izjemno visoki stopnji zaupanja, toda zaradi nizkega zaupanja slovenske javnosti v mnoge druge institucije (politične in oblastne, v sodstvo, sindikate ...) se zaupanje v vojsko kaže kot dokaj visoko. Relativno visoka stopnja zaupanja pa kljub temu ne pomeni, da so se ljudje pripravljeno množično ukvarjati z vprašanji vojske, obrambe in varnosti ali se celo vključiti v kakšno od oblik vojaške službe (Garb, 2015; Garb in Malešič, 2016; Malešič, 2011; Malešič in Vegič, 2007, 2009). Če so v preteklosti oborožene sile kovale legitimnost na račun mednarodnih operacij in misij, lahko rečemo, da danes to slavo kujejo na podlagi sodelovanja v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter pri opravljanju drugih netradicionalnih nalog, kot sta boj proti terorizmu ter zagotavljanje javne varnosti in miru (Sotlar in Tominc, 2017).

2.4 Strokovne revije in publikacije

Na področju publikacij je Slovenska vojska uspešna, deloma pa publicistična dejavnost, ki pokriva vojaške in obrambne vsebine, poteka v okviru Ministrstva za obrambo. Strokovno revijo *Slovenska vojska*, ki bralcem prinaša veliko informacij o dogajanju v enotah in nasploh na obrambnem in vojaškem področju, izdaja Ministrstvo za obrambo, Slovenska vojska izdaja občasna informativna glasila o enotah (*Prvi, Modri, Prava smer, Za koga? – Za Slovenijo, 15. PVL, 10. udarni, Zmoremo, ker hočemo!*). V okviru Slovenske vojske pa izhaja tudi nekaj strokovno-znanstvenih revij, kar je dobra popotnica za prenos vojaškega znanja, še zlasti, ker v vseh treh revijah objavljajo tudi pripadniki Slovenske vojske. Najprej kaže omeniti revijo *Vojaškošolski zbornik*, ki je sicer strokovna revija, a prinaša dobre prispevke slušateljev programov Centra vojaških šol. Druga je revija *Vojaška zgodovina*, ki je namenjena predvsem vojaškozgodovinskim prispevkom, tretja pa revija *Sodobni vojaški izzivi*. Slednja ima že kar nekaj zgodovine, saj je med njenimi predhodniki revija *Vojstvo*, ki je prenehala izhajati in leta 2000 tudi obstajati, nasledil jo je *Bilten Slovenske vojske*, ki pa se je z letom 2009 preimenoval v *Sodobne vojaške izzive*. Revija objavlja strokovne in tudi vedno več znanstvenih člankov. V zadnjih letih izboljšuje svojo kakovost in se postopoma uvršča tudi med mednarodno indeksirane znanstvene publikacije (trenutno je v bazi revij s področja javne uprave PAIS International, začenja pa postopek sprejema v bazo Scopus). Omeniti je treba še, da je leta 2012 izšla posebna števila revije *Sodobni vojaški izzivi* na temo profesionalizacije Slovenske vojske (maj 2012 – letnik 14, št. 1). Slovenska vojska in Ministrstvo za obrambo imata med svojimi izdajami tudi vrsto knjig in predvsem priročnikov, ki so nepogrešljivo učno sredstvo ne le v toku šolanja temveč tudi pri vojaškem delu. Pomembno pa ni le izdajanje publikacij, temveč še bolj to, da v teh in tudi drugih uveljavljenih revijah in različnih monografijah prispevke pripravljajo in objavljajo sami pripadniki vojske, in sicer vsebine s področja vojaških ved in svoje stroke. Tako izkazujejo svojo profesionalnost in tudi odgovornost za razvoj stroke. Le tako se bo namreč oblikovala dobra baza znanja za prenašanje na naslednje generacije vojaških strokovnjakov in profesionalcev.

2.5 Profesionalna združenja

Profesionalno združenje je opredeljeno kot skupina ljudi, vključenih v isto profesijo, ki je oblikovana z namenom nadzora vstopa v profesijo in ohranjanja standardov ter predstavlja profesijo v razpravah z drugimi skupinami (Collins English Dictionary, n. d.).

Kot vojaško profesionalno združenje v Sloveniji nastopa Zveza slovenskih častnikov, številni še aktivni ali nekdanji pripadniki Slovenske vojske (oziroma nekdanje Teritorialne obrambe) ter tudi drugi zainteresirani pa so vključeni še v vrsto drugih združenj, ki združujejo udeležence določenih vojaških aktivnosti in se zavzemajo za ohranjanje vojaških tradicij (npr. Zveza veteranov vojne za Slovenijo in Združenje slovenskih mirovnikov). Kar nekaj teh združenj, vključno z vojaškim profesionalnim združenjem Zvezo slovenskih častnikov, se aktivno vključuje v razprave o Slovenski vojski. Poleg aktivnosti, ki jih pripravljajo za svoje člane in so izobraževalno-družabno naravnane, se vključujejo tudi v javne razprave, saj njihova vodstva in drugi člani sodelujejo v množičnih medijih, razpravljajo o predlogih zakonov,⁵ (so)organizirajo posvete⁶ ipd.

3 SKLEP

Kako bi torej odgovorili na ključna vprašanja v povezavi s profesionalizmom Slovenske vojske? Ali je Slovenska vojska profesionalna, ali imamo v Sloveniji vojaško profesijo?

Zdi se, da se pojem profesionalnosti tudi v povezavi z vojsko še vedno razume predvsem kot sinonim za poklicno vojsko. Nekateri, tudi znotraj Slovenske vojske, sicer izpostavljajo, da profesionalnost (morda bi bila boljša rešitev uporaba izraza profesionalizem) prinaša nujnost višjih standardov dela in obnašanja, kar se nanaša na celotno vojsko in ne le na tisti del vojaške organizacije, ki v klasični sociologiji velja za profesionalni del, to je častniški zbor. Vsekakor naj bi aktivna udeležba pripadnikov Slovenske vojske v najrazličnejših dejavnostih, tudi mednarodnih, prinesla v našo vojsko višjo raven profesionalnosti (Malešič et al., 2015), prav tako pa prispevajo vsaj k odpravi napak, če že ne k splošnemu višanju standardov dela in obnašanja (Garb, 2010), najrazličnejši dokumenti ter izobraževanja in usposabljanja s področja etike, spola, kulture ipd. O vojaškem profesionalizmu v Sloveniji moramo torej govoriti v širšem smislu. Kot o želji in cilju za celotno vojsko in ne le za častniški zbor. Častniški zbor, kot tipično vojaško profesionalno

5 Primer so javne razprave v letih 2016–2018 ob sprejemanju dveh predlogov zakonov, in sicer novega Zakona o obrambi in novega Zakona o službi v Slovenski vojski (novice, dostopne na spletnih straneh Ministrstva za obrambo (Ministrstvo za obrambo, 2016a, 2016b, 2016c) ter med dejavnostmi in gradivi Državnega zbora (Državni zbor RS, Odbor za obrambo, 2018)).

6 Tako so v okviru obležitve petindvajsetletnice osamosvojitve Republike Slovenije 25. aprila 2016 v Državnem svetu organizirali nacionalni posvet z naslovom »Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih struktur Slovenije«. V prispevkih in razpravi so sodelujoči izpostavili najrazličnejše probleme – od vloge in pomena sodobnih vojaških rezervnih sil in vloge rezervistov v drugih delih obrambno-varnostnega in zaščitnega sistema vlog do splošnejših razvojnih vprašanj slovenskega obrambnega sistema. Posnetek posveta je dostopen na kanalu Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=OrLbC7SCsFk>, objavljena pa je tudi knjiga z enakim naslovom (Steiner, 2016).

telo, seveda Slovenska vojska ima. Formalno gledano ga označuje tako splošna izobrazba, pridobljena v civilnem izobraževalnem sistemu, kot vojaška izobrazba, pridobljena v notranjem vojaškem sistemu izobraževanja. Odgovornosti, vrednote in zadolžitve ima določene s predpisi, etični kodeks ga zavezuje, številni njegovi aktivni in nekdanji člani pa so aktivni pri prenašanju znanja ter drugih aktivnih oblikah razvoja vojaškega profesionalizma. Formalnostim ob bok bi bilo treba omeniti tudi, da častniški zbor in druge strukture v Slovenski vojski že vseskozi zaznamuje tudi precejšnja raznolikost. Različni so tudi interesi, ni enotnega pogleda na to, kaj so prave naloge, prave vsebine, pravo znanje in veščine, (celo ne glede združenj), kaj je pravi odnos do strokovne in drugih javnosti ter političnih struktur.

UPORABLJENI VIRI

- Abrahamsson, B. (1972). *Military professionalization and political power*. Beverly Hills; London: Sage.
- Barbier, M. K. (2008). Marshall and Montgomery: Promoter of military professionalism. *Defence Studies*, 8(3), 369–380.
- Bateman, R. L. (2008). The army and academic culture. *Academic Questions*, 21(1), 62–78.
- Bebler, A. (1984). Militokracija v sodobnih političnih sistemih. *Teorija in praksa*, 21(5/6), 504–518.
- Bebler, A. (1988). O odnosih med civilno in vojaško oblastjo v evropskih socialističnih državah. *Teorija in praksa*, 25(9/10), 1196–1208.
- Bebler, A. (1994). Civil-military relations in the Central-East European states in transition. *Journal of International Relations/Revija za mednarodne odnose*, 1(2/4), 143–152.
- Born, H. et al. (2006). *Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem: Načela, mehanizmi in praksa*. Ženeva: Interparlamentarna unija, Ženevski center za demokratični nadzor nad oboroženimi silami. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Brejc, M. (2000). *Ljudje in organizacija v javni upravi*. Ljubljana: Visoka upravna šola.
- Bruneau, T. C. (2012). Reforms in professional military education. V T. C. Bruneau in F. C. Matei (ur.), *The Routledge handbook of civil-military relations* (str. 193–203). London: Routledge.
- Caforio, G. (1988). The military profession: Theories of change. *Armed Forces and Society*, 15(1), 55–69.
- Caforio, G. (1991). The state of studies of the military profession. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today*. München: SOWI-Forum International.
- Caforio, G. (2000). Introduction. V G. Caforio (ur.), *The European officer: A Comparative view on selection and education* (str. 1). Pisa: Edizioni ETS.
- Collins English Dictionary*. (n. d.). Pridobljeno na <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/professional-association>
- Črnc, T. (2006). *Etični vidiki vodenja v vojaški organizaciji s poudarkom na Slovenski vojski* (Magistrsko delo). Brdo pri Kranju: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.

- Dandeker, C. in Watts, P. (1991). The rise and decline of military profession: A view from the United Kingdom. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today*. München: SOWI-Forum International.
- Državni zbor RS, Odbor za obrambo. (12. 4. 2018). *Javna predstavitev mnenja o Predlogu zakona o obrambi*. Ljubljana: Državni zbor. Pridobljeno na <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/izbranaSejaDt?seja=18%20001.%20Javna%20predstavitev%20mnenj&start=2018-04-12&mandat=VII>
- Evetts, J. (2003). Explaining the construction of professionalism in the military: History, concepts and theories. *Revue française de sociologie*, 44(4), 759–776.
- Forster, A., Edmunds, T. in Cottey, A. (2002). Introduction: The professionalisation of armed forces in postcommunist Europe. V A. Forster, T. Edmunds in A. Cottey (ur.), *The challenge of military reform in postcommunist Europe: Building professional armed forces* (str. 1–16). Basingstoke: Palgrave.
- French, D. (2014). Learning to fight. *Academic Questions*, 27(2), 213–218.
- Galvin, T. P. (2011). A new way of understanding (military) professionalism. *Joint Force Quarterly*, 62(3), 25–31.
- Garb, M. (1993). *Vojaški profesionalizem* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (1996). Perspektive vojaškega poklica: Slovenski častniki o ogroženosti v prihodnje in ravnanju ob agresiji – po raziskavi »Sedanost in prihodnost vojaškega poklica« (3. del). *Revija Obramba*, 28(11), 14–16.
- Garb, M. (2002). *Demobilizacija in reintegracija vojaškega osebja v razmerah sodobne družbene tranzicije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (2010). Poklicna Slovenska vojska 2002–2010. V M. Malešič (ur.), *Mednarodne razsežnosti varnosti Slovenije* (str. 281–301). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (2015). Public trust in the military: The Slovenian Armed Forces in a comparative analysis. *Current sociology*, 63(3), 450–469.
- Garb, M. (2017). Divergent or convergent trends in professional military education in Slovenia? *Journal of Defense Resources Management*, 8(2), 31–41.
- Garb, M. in Malešič, M. (2016). The causes of trust and distrust in the military. *Defense and Security Analysis*, 32(1), 64–78.
- Glatthaar, J. T. (2018). *The American Military: A concise history*. New York: Oxford University Press.
- Grizold, A. (1990). *Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks: (Študija primera ZDA)*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Grizold, A. (1994). Formulation of civilian supervision of the military in the Republic of Slovenia (1991–1994). *Journal of International Relations/Revija za mednarodne odnose*, 1(2/4), 153–159.
- Grizold, A. (1998). Vojaški poklic v Evropi: (Primer Slovenije). V A. Grizold (ur.), *Perspektive sodobne varnosti: Iz obramboslovnih raziskav II* (str. 157–186). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, A. in Kotnik-Dvojmoč, I. (1996). The present and future of the military profession in Slovenia. V J. Kuhlmann (ur.), *The present and future of the mili-*

- tary profession – views of European officers: Results of a co-operative cross-national research conducted by the European Research Group on Military and Society – ERGOMAS (Forum internationales, Bd. 18) (str. 181–228). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
- Harries-Jenkins, G. (1990). The concept of military professionalism. *Defense Analysis*, 6(2), 117–130.
- Huntington, S. P. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil-military relations*. New York: Vintage Books.
- Janowitz, M. (1960). *The professional soldier: A social and political portrait*. Glencoe: Free Press.
- Jans, N. A. (1989). Organizational commitment, career factors and career/life stage. *Journal of Organizational Behavior*, 10(3), 247–266.
- Jelušič, L. (1992a). Civilno-vojaška razmerja v pluralistični družbi. V D. Fink-Hafner in B. Strmčnik (ur.), *Nastajanje slovenske državnosti: Zbornik referatov* (str. 327–343). Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Jelušič, L. (1992b). *Legitimnost vojaštva v sodobni družbi* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L. (1994). Politična nevtralnost – nepristranskost vojske. V I. Lukšič (ur.), *Stranke in strankarstvo: Zbornik referatov* (str. 113–118). Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Jelušič, L. (1997). *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L. (1998). Spreminjanje odnosov med vojaštvom in civilnim okoljem v postsocializmu. V A. Grizold, (ur.), *Perspektive sodobne varnosti: Iz obramboslovnih raziskav II* (str. 76–98). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Johnson-Freese, J. (2012). The reform of military education: Twenty-five years later. *Orbis*, 56(1), 135–153.
- Kodeks vojaške etike Slovenske vojske. (2009). *Uradni list RS*, (55/09).
- Kotnik, E. (2008). *Vojaška etika in etika v Slovenski vojski* (Diplomsko delo). Celje: Fakulteta za komercialne in poslovne vede.
- Kotnik, I. (2012). Profesionalizacija Slovenske vojske – cilj ali pot? *Sodobni vojaški izzivi*, 14(1), 11–25.
- Kuhlmann, J. (1991). The military officer – profession or job? Some considerations and empirical findings. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today* (str. 105–138). München: SOWI-Forum International.
- Kuhlmann, J. (ur.). (1996). *The present and future of the military profession – views of European officers: Results of a co-operative cross-national research conducted by the European Research Group on Military and Society – ERGOMAS* (Forum internationales, Bd. 18). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
- Lovrinović, S. (2006). *Analiza kadrovanja v projektu PROVOJ* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Luznar, A. (2007). *Organizacijska etika Slovenske vojske* (Specialistično delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Malešič, M. (2011). Javno mnenje in vojska: Med zaupanjem in brezbriznostjo. *Teorija in praksa*, 48(4), 915–935.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2007). Javno mnenje o varnostnih temah: Splet naključij ali dosleden vzorec? *Teorija in praksa*, 44(1/2), 49–66.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2009). The public and the military in Slovenia. V G. Kümmel, G. Caforio in C. Dandeker (ur.), *Armed forces, soldiers and civil-military relations: Essays in honor of Jürgen Kuhlmann* (str. 119–139). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Malešič, M., Jelušič, L., Garb, M., Vuga Beršnak, J., Kopač, E. in Juvan, J. (2015). *Small, but smart? The structural and functional professionalization of the Slovenian Armed Forces* (The military and social research, 49). Baden-Baden: Nomos.
- Micewski, E. R. (2003). Education of (military) leadership personnel in a postmodern world. *Defence Studies*, 3(3), 1–8.
- Ministrstvo za obrambo. (14. 1. 2003). *Novinarska konferenca: Predstavitev projekta »PROVOJ«* [neobjavljeno gradivo]. Ljubljana: MORS RS.
- Ministrstvo za obrambo. (18. 5. 2016a). *Končana javna razprava o predlogu besedila novega Zakona o obrambi*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7747/
- Ministrstvo za obrambo. (22. 4. 2016b). *Vodstvo ministrstva predlog besedila novega Zakona o obrambi predstavilo strokovni in širši javnosti*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7715/
- Ministrstvo za obrambo. (21. 12. 2016c). *V javni obraunavi predlog novega Zakona o službi v Slovenski vojski*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7913/
- Moskos, C. C. (1992). Armed forces in a warless society. V J. Kulmann in C. Dandeker (ur.), *Armed forces after the cold war* (str. 1–19). München: SOWI-Forum International.
- O’Keefe, D., Catano, V., Kelloway, E. K., Charbonneau, D. in MacIntyre, A. (2016). Antecedents of ethical leadership: Can we predict who might be an ethical leader? V S. Bellanger in D. Legace-Roy (ur.), *Military operations and the mind: War ethics and soldiers’ well being* (str. 120–140). Montreal in Kingston: McGill-Queen’s University Press.
- Okovič, D. (2007). *Problemi etičnih odnosov v Slovenski vojski* (Magistrsko delo). Brdo pri Kranju: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
- Okovič, D. (2010). *Uveljavljanje etike: Študija primera Kodeksa vojaške etike Slovenske vojske* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Republika Slovenija, Republiški sekretariat za ljudsko obrambo objavlja razpis za sprejem civilnih oseb za opravljanje dolžnosti vojaških starešin v ustanovah in enotah Teritorialne obrambe Republike Slovenije na območju Ljubljane in Maribora. (13. 2. 1991). *Delo*, 33(36).
- Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025 [ReDPROSV25]. (2010). *Uradni list RS*, (99/10).
- Schaub, G., Jr. (2010). Civilian combatants, military professionals? American officer judgments. *Defence Studies*, 10(3), 369–386.
- Segal, D. R. (1986). Measuring the institutional/occupational change thesis. *Armed Forces and Society*, 12(3), 351–375.

- Sotlar, A. in Tominc, B. (2016). The changing functions of the police and armed forces (in extraordinary situations) in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 326–338.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2017). Slovenska vojska kot pomožna policijska in zaščitno-reševalna služba? Pričakovanja javnosti glede nalog oboroženih sil. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 67–75). Maribor: Univerzitetna založba UM.
- Svete, U., Garb, M., Prebilič, V. in Juvan, J. (2011). Sodobni pristopi k šolanju častnikov: Primer vojaškega obramboslovnega modula. *Sodobni vojaški izzivi*, 13(2), 123–140.
- Svetlik, I. (1999). Sodobni izzivi profesionalizmu. *Knjižnica*, 43(2/3), 7–18.
- Swain, R. M. in Pierce, A. C. (2017). *The armed forces officer*. Washington: National Defense University Press.
- Šteiner, A. (2016). O nacionalnem posvetu Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih sistemov Slovenije. V A. Šteiner. (ur.), *Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih sistemov Slovenije: Zbornik* (str. 17–20). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Vegič, V. (2017). Temeljno šolanje častnikov v državah Evropske unije – iskanje odgovorov na sodobne zahteve. *Sodobni vojaški izzivi*, 19(1), 77–94.
- Vešnar, M. in Grmek, M. (ur.) (2010). Slovenska vojska in etika: Leto dni po sprejemu kodeksa. *Slovenska vojska*, 18(14), priloga. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/revija_sv/2010/sv10_14_etika.pdf
- Volovlek, M. (2012). *Stopnja profesionalnosti Slovenske vojske* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

O avtoricah:

Dr. Maja Garb, docentka za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: maja.garb@fdv.uni.lj.si

Bernarda Tominc, predavateljica za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si